

فرم، خط و مهرهای دوره‌ی قاجار

تألیف: ژبلا پاشایی

www.ketab.ir

سرشناسه: پاشایی، ژيلا، ۱۳۵۷
 عنوان و نام پديدآور: فرم، خط و مهرهای دوره قاجار/تأليف: ژيلا پاشایی.
 مشخصات نشر: تهران: انتشارات پويانما، ۱۳۹۸.
 مشخصات ظاهري: ۱۱۲ص.
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۹۷-۳۱-۶
 وضعيت فهرست نویسی: فيپا
 يادداشت: کتابنامه: ص. ۱۰۲.
 موضوع: مهرها - ايران - تاريخ - قاجاريان، ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ ق.
 موضوع: Seals (Numismatics) Iran- History- Qajars, 1779- 1925
 رده بندي دنگره: ۴۱۳۹۸ ف ۲ پ CD۵۳۹۱۷
 رده بندي ديکي: ۶۰۹۵۷ ۷۳۷
 شماره کتابشناسی ملی: ۵۶۶، ۰۹۰

فرم، خط و مهرهای دوره قاجار

ناشر: انتشارات پويانما

تأليف: ژيلا پاشایی

نوبت چاپ: دوم - زمستان ۱۴۰۳

تیراژ: ۲۰۰ نسخه

ليتوگرافي و چاپ: نگين

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۹۷-۳۱-۶

قيمت: ۹۵۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است

مرکز فروش: انتشارات پويانما- تهران: سهروردي شمالي، خيابان خرمشهر، خيابان عشقيار،

کوپه دوم، پلاک ۳ واحد ۱ تلفن: ۸۸۵۴۳۴۳۱-۲-۸۴۰۴۱۹۰

فهرست

۷.....	سخن پیشین.....
۹.....	سخن اول.....
۱۳.....	پیشینه‌ی تحقیق.....

فصل اول

عناصر کلیدی هنرهای تجسمی با مصادیق بصری مهرهای دوره قاجار

۲۶.....	محدوده.....
---------	-------------

فصل دوم

بهره‌گیری از خطوط سنتی ایرانی

۳۳.....	خط ثلث.....
۳۴.....	خط رقاع.....
۳۴.....	طفرانویسی.....
۳۵.....	شبه طفرانویسی.....

مطالعه ترکیب بندی خط در مهرهایی با فرم های مشابه و متفاوت

- شبه طغرانیوسی عبارت العبد المذنب در مهرهای چهارگوش و بیضی ۳۵
- کتیبه نویسی عبارت العبد المذنب در مهرهای چهارگوش و بیضی ۳۶
- عبارت فسیکی که هم الله و کلمه «الله» در مهرهایی به خط کوفی ۳۷

مطالعه خط نستعلیق در مهرهایی با فرم های مشابه و متفاوت

- عبارت افوض امری الى الله در مهرهای مختلف ۳۸
- عبارت لا اله الا الله الملك الحق المبين عبده... در مهرهای مختلف ۴۲
- کلمه الملك در مهرهای مختلف ۴۵
- کلمه السا عنه از مهرهای مختلف ۴۸
- کلمه الدونه در مهرهای مختلف ۵۱
- کلمه الواثق بالله الخ در مهرهای مختلف ۵۶
- عبارت الراجی الى الله در مهرهای مختلف ۵۸
- کلمه السلطان در مهرهای مختلف ۶۰
- کلمه عبده در مهرهای مختلف ۶۴
- کلمه صح با حرف «ح» ملفوف در مهرهای مختلف ۶۶

فصل سوم

ماتریس ها و تصاویر مهرهای دوره ی قاجار

- منابع تصویری ۶۷
- ماتریس ها ۹۵

سخن آخر

- فرم، خط و مهرهای دوره ی قاجار ۱۰۱
- منابع ۱۰۶

فهرست

۷.....	سخن پیشین.....
۹.....	سخن اول.....
۱۳.....	پیشینه‌ی تحقیق.....

فصل اول

عناصر کلیدی هنرهای تجسمی با مصادیق بصری مهرهای دوره قاجار

۲۶.....	محدوده.....
---------	-------------

فصل دوم

بهره‌گیری از خطوط سنتی ایرانی

۳۳.....	خط ثلث.....
۳۴.....	خط رقاع.....
۳۴.....	طغرانویسی.....
۳۵.....	شبه طغرانویسی.....

مطالعه ترکیب بندی خط در مهرهایی با فرم های مشابه و متفاوت

- شبه طغرانیوسی عبارت العبد المذنب در مهرهای چهارگوش و بیضی ۳۵
- کتیبه نویسی عبارت العبد المذنب در مهرهای چهارگوش و بیضی ۳۶
- عبارت فسیکفیکهم الله و کلمه «الله» در مهرهایی به خط کوفی ۳۷

مطالعه خط نستعلیق در مهرهایی با فرم های مشابه و متفاوت

- عبارت افوض امری الی الله در مهرهای مختلف ۳۸
- عبارت لا اله الا الله الملك الحق المبين عبده... در مهرهای مختلف ۴۲
- کلمه الملك در مهرهای مختلف ۴۵
- کلمه السلام از مهرهای مختلف ۴۸
- کلمه اندیشه در مهرهای مختلف ۵۱
- کلمه الواثق بالله ابنه در مهرهای مختلف ۵۶
- عبارت الراجی الی الملک در مهرهای مختلف ۵۸
- کلمه السلطان در مهرهای مختلف ۶۰
- کلمه عبده در مهرهای مختلف ۶۴
- کلمه صح با حرف «ح» ملفوف در مهرهای ارگانیکی ۶۶

فصل سوم

ماتریس ها و تصاویر مهرهای دوره ی قاجار

- منابع تصویری ۶۷
- ماتریس ها ۹۵

سخن آخر

- فرم، خط و مهرهای دوره ی قاجار ۱۰۱
- منابع ۱۰۶

سخن‌پیشین

کتاب حاضر بازپژوهشی است برگرفته از پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد نگارنده در رشته‌ی گرافیک با عنوان «بررسی گرافیکی خط در مهرانگشتی‌های دوره قاجار» است. قابل ذکر است بخشی از پایان‌نامه در «سندور تحت عنوان» Study on Seals and pictorial Seals of Qajar Era در کنفرانس European Conference of Irania، Studies سال ۲۰۱۱ میلادی ارائه شده است. مجموعه‌ی مهرهای مورد پژوهش نزدیک به ۲۰۰۰ مهر می‌باشد، منابع کتابخانه‌ای از کتاب‌های موجود و منابع میثاقی شامل اسناد حکومتی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران مهرهای موزه رضا عباسی، موزه کُح گلسن، اسناد شرعی موزه ملک، موزه ملی، موزه ارومیه، موزه آذربایجان تبریز و مهرهای عتیقه فروشان خیابان منوچهری تهران، عتیقه فروشان ارومیه، عتیقه فروشان بازار رنگ فروشان تبریز و همچنین اسکن مهرهای اسناد مجموعه داران، رجحانه حسینی مربوط به شهر نیشابور، علی‌رضا باظمی مربوط به شهر کرمان، محسن احتشامی مربوط به شهر بروجرد، و مهرهای محمد جواد جدی پیش از انتشار کتاب مهر و حکاکی در ایران جمع‌آوری شده است. قابل ذکر است از آنجا که آن پژوهش در تیرماه ۸۷ آغاز و در تیرماه ۸۸ به پایان رسیده است، لذا در پیشینه‌ی تحقیق تنها به منابع منتشر شده‌ی پیش از سال ۸۸ اشاره شده است. در پژوهش و کتاب پیش رو بدلیل جامعه آماری کم در نوع خاصی از مهرها، از منابع تصویری جدیدتر، حدود ۱۴ مهر به مجموعه مورد مطالعه اضافه و در مجموع ۳۴۰ مهر در این کتاب است. مقایسه و پژوهش مهرها در این کتاب کم‌تر از منبع اولیه است و بدلیل تمرکز موضوع بر ترکیب‌بندی خط

در مهرها با تهیه ماتریس، مقایسه‌ی علمی تری صورت گرفته است. اگرچه شاید این نوع پژوهش برای پژوهشگران اسناد و نسخ خطی کاری مفید فایده نباشد، اما بدون شک برای طراحان گرافیکی که با خط و نشانه- نوشته در ارتباطند و همچنین خوشنویسان موضوع جالب توجهی است.

باتوجه به اینکه در عصر امروز دسترسی به اطلاعات از روش‌های متنوع و سریع تری امکان پذیر گشته است، در برخی منابع اطلاعات پایان نامه نگارنده با عنوان «عناصر کلیدی هنرهای تجسمی با مصادیق بصری مهرهای دوره‌ی قاجار» در رشته تصویرسازی معرفی گشته است (میزرابوالقاسمی، ۱۳۹۲). این عنوان مربوط به فصل اول پایان نامه‌ی مذکور می‌باشد. بسیار عید و دور از ذهن است این اشتباه سهواً صورت پذیرفته باشد. در پایان از شبکه هنرهای زیبادانشگاه تهران و زحمات اساتید گروه گرافیک خصوصاً استاد راهنمادکتر صباقت جبّاری کمال تشکر و قدردانی را دارم. همچنین از کمک‌های بی‌شائبه آقای عمادالدین شیخ‌الحکمایی سپاسگزارم.